e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

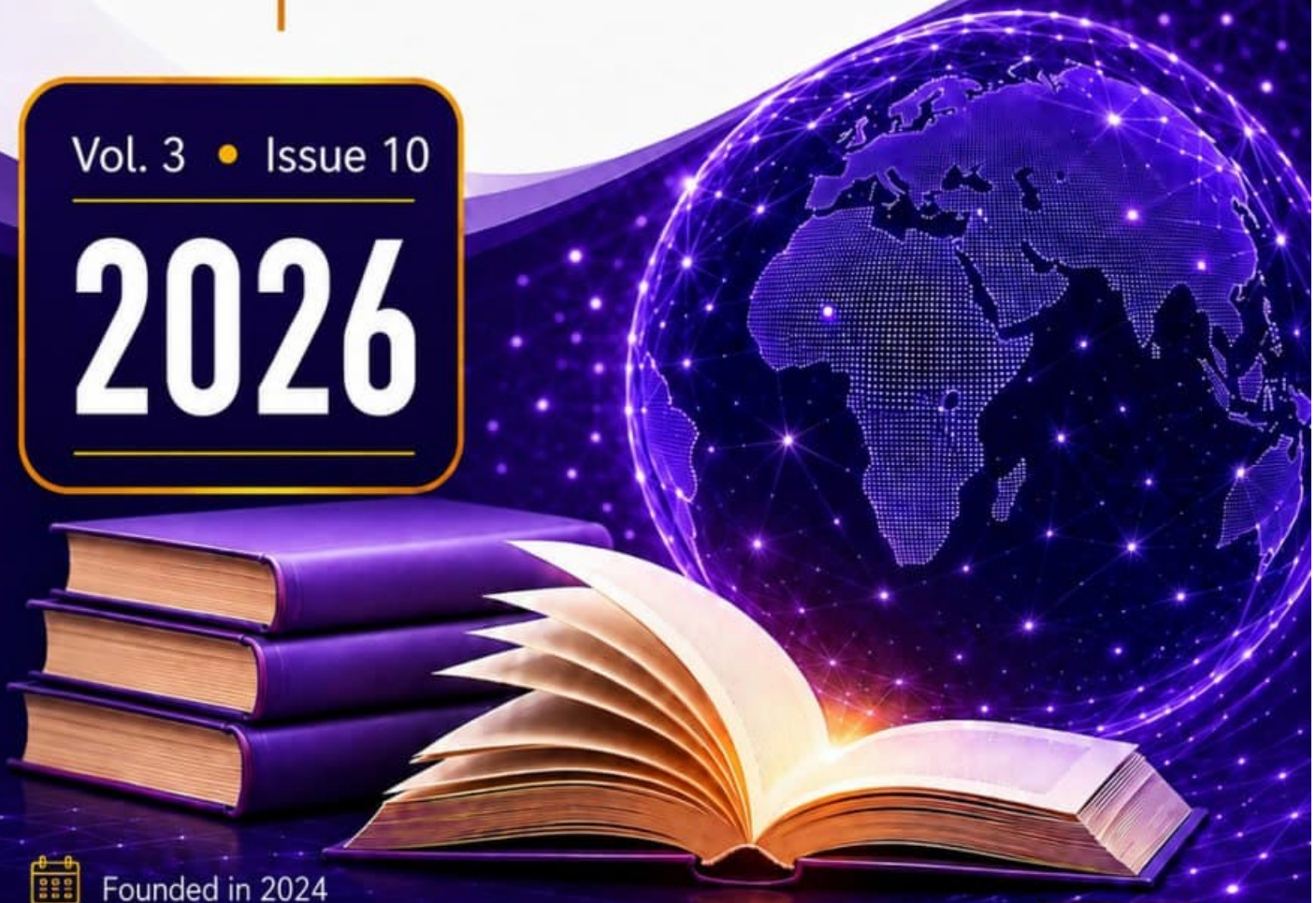

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/vrm19949

YANGI O'ZBEKISTONDA DIN VA JAMIYAT MUNOSABATLARINING FALSAFIY TALQINI

Egamova Dilfuza Sharifovna
Andijon davlat pedagogika universiteti, mustaqil tadqiqotchi.
e-mail: dilfuzae004@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0005-6652-8507

Annotatsiya.
Maqolada Yangi O'zbekistonda din va jamiyat munosabatlarining falsafiy mazmuni dunyoviylik, vijdon erkinligi, fuqarolik tengligi va ijtimoiy muloqot tamoyillari asosida tahlil qilinadi. Normativ-huquqiy hamda falsafiy manbalarni qiyosiy-konseptual tahlil qilish orqali diniy qadriyatlar va umumfuqarolik me'yorlari o'rtasidagi maqbul nisbat asoslanadi.

Kalit so'zlar: Yangi O'zbekiston, din, jamiyat, dunyoviylik, vijdon erkinligi, diniy qadriyat, fuqarolik tengligi, diniy tashkilot, ijtimoiy muloqot.

ФИЛОСОФСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕЛИГИИ И ОБЩЕСТВА В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Эгамова Дилфуза Шарифовна
Андижанский государственный педагогический университет, независимый исследователь.

Аннотация.
В статье анализируется философское содержание взаимоотношений религии и общества в Новом Узбекистане на основе принципов светскости, свободы совести, гражданского равенства и социального диалога. Посредством сравнительно-концептуального анализа нормативно-правовых и философских источников обосновывается оптимальное соотношение между религиозными ценностями и общегражданскими нормами.

Ключевые слова: Новый Узбекистан, религия, общество, светскость, свобода совести, религиозные ценности, гражданское равенство, религиозная организация, социальный диалог.

PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF RELIGION-SOCIETY RELATIONS IN NEW UZBEKISTAN

Egamova Dilfuza Sharifovna
Andijan State Pedagogical University, Independent Researcher.

Abstract.
The article analyzes the philosophical foundations of the relationship between religion and society in New Uzbekistan based on the principles of secularism, freedom of conscience, civic equality, and social dialogue. Through a comparative and conceptual analysis of legal, regulatory, and philosophical sources, the study substantiates an optimal balance between religious values and universal civic norms.

Keywords: New Uzbekistan, religion, society, secularism, freedom of conscience, religious values, civic equality, religious organization, social dialogue.

Kirish. Din va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar har qanday jamiyatning ma'naviy va ijtimoiy hayotida muhim o'rin tutadi. Din insonning e'tiqodi, axloqiy qarashlari va hayotiy qadriyatlarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, jamiyatda turli diniy qarashlarga ega hamda hech bir dinga e'tiqod qilmaydigan insonlar ham yashaydi. Shuning uchun din va jamiyat munosabatlarini o'rganishda insonning e'tiqod erkinligi, fuqarolarning tengligi va o'zaro hurmat masalalariga alohida e'tibor qaratish muhimdir.

Yangi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida vijdon erkinligini ta'minlash, diniy bag'rikenglikni mustahkamlash va turli konfessiyalar vakillari o'rtasida o'zaro hurmat muhitini rivojlantirishga katta ahamiyat berilmoqda. Dunyoviy davlat tamoyili fuqarolarning diniy e'tiqodiga qarshi qo'yilmaydi, aksincha, har bir insonning o'z e'tiqodini erkin tanlashi uchun umumiy huquqiy sharoit yaratadi. Bunday yondashuv diniy qadriyatlarning jamiyat ma'naviy hayotidagi o'rnini saqlagan holda barcha fuqarolarning qonun oldida tengligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi Yangi O'zbekiston sharoitida din va jamiyat munosabatlarining mazmunini falsafiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Bunda dunyoviylik, vijdon erkinligi, diniy qadriyatlar, fuqarolik tengligi va ijtimoiy muloqot masalalariga asosiy e'tibor qaratiladi. Shuningdek, dinning jamiyat ma'naviy hayotidagi o'rni, davlat va diniy tashkilotlar o'rtasidagi munosabatlar hamda zamonaviy axborot muhitining diniy qarashlar shakllanishiga ta'siri yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Din va jamiyat munosabatlariga bag'ishlangan ilmiy-falsafiy adabiyotlar tahlili mazkur masalaning bir necha nazariy yondashuvlar doirasida o'rganilganini ko'rsatadi. Xususan, V. A. Lektorskiy plyuralizm va tolerantlik masalasini turli dunyoqarashlarning o'zaro mavjudligi, muloqot va tanqidiy tafakkur bilan bog'liq holda tahlil qilib, tolerantlikni o'z

ISSN 3060-5059 (Online)

qarashlaridan voz kechish emas, balki boshqa pozitsiyaning mavjud bo'lish huquqini tan olish bilan izohlaydi [1; 46–54-b.]. A. G. Kosichenko esa dinning zamonaviy jamiyatdagi o'rnini shaxsiy e'tiqod va ijtimoiy munosabatlarning o'zaro ta'siri nuqtayi nazaridan ko'rib, diniy omilni faqat individual ruhiy tajriba bilan cheklash uning ijtimoiy mohiyatini to'liq ochib bermasligini ta'kidlaydi [2; 24–28-b.]. Z. Husniddinovning diniy bag'rikenglikka oid qarashlarida esa turli konfessiya va e'tiqod vakillari o'rtasidagi o'zaro hurmat, huquqiy tenglik hamda ijtimoiy hamjihatlik jamiyat barqarorligining muhim sharti sifatida talqin etiladi [3; 29-b.]. Mazkur yondashuvlarni umumlashtirish din va jamiyat munosabatlarini faqat diniy yoki huquqiy hodisa sifatida emas, balki shaxs erkinligi, ijtimoiy qadriyatlar, fuqarolik tengligi va jamiyat barqarorligini o'zida birlashtiruvchi murakkab ijtimoiy-falsafiy tizim sifatida tadqiq etish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasida tizimli, qiyosiy-falsafiy, konseptual va normativ tahlil usullaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv orqali din, shaxs, jamiyat, diniy tashkilotlar va davlat o'rtasidagi munosabatlar o'zaro bog'liq elementlardan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida o'rganildi. Qiyosiy-falsafiy tahlil dunyoviylik va diniylik tushunchalarini qarama-qarshi hodisalar sifatida emas, balki huquqiy demokratik jamiyat sharoitida muayyan chegaralar asosida birgalikda mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan ijtimoiy hodisalar sifatida baholash imkonini berdi. Konseptual tahlil yordamida "dunyoviylik", "vijdon erkinligi", "diniy bag'rikenglik", "fuqarolik tengligi" va "ijtimoiy muloqot" tushunchalarining mazmuniy aloqalari aniqlashtirildi. Normativ tahlilda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi Qonun hamda vijdon erkinligini ta'minlash va diniy sohadagi davlat siyosatiga oid konseptual hujjatlardan foydalanildi. Natijada Yangi O'zbekiston sharoitidagi din va jamiyat munosabatlarini huquqiy normalarning oddiy tavsifi bilan cheklamasdan, ularning ijtimoiy-falsafiy mazmuni va jamiyatdagi amaliy ifodasini o'zaro bog'liqlikda ochib berishga yo'naltirilgan metodologik yondashuv shakllantirildi.

MUHOKAMA

Din inson uchun e'tiqod, ruhiy tayanch va hayot mazmunini anglash vositalaridan biri bo'lsa, jamiyatda qadriyatlar, tarixiy xotira, urf-odatlar va hamjihatlik bilan bog'liq muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Uning ta'siri diniy tashkilotlar faoliyati bilan cheklanmay, oiladagi tarbiya, axloqiy qarorlar, xayriya, o'zaro yordam va jamoaviy birdamlikda ham aks etadi. Shu jihatdan dinni faqat shaxsiy e'tiqod sohasi sifatida ko'rish ham, uni jamiyat hayotining yagona mezoniga aylantirish ham hodisaning murakkab ijtimoiy-falsafiy mazmunini to'liq ochmaydi [4; 24–28-b.].

Falsafiy nuqtayi nazardan asosiy masala dinning jamiyatda mavjudligi emas, balki uning boshqa qarash va dunyoqarashlar bilan qanday munosabatda bo'lishidir. Muayyan diniy guruhning o'z e'tiqodini haq deb bilishi boshqa fuqarolarning huquq va erkinliklarini cheklashga asos bo'la olmaydi. Shu bilan birga, umumiy huquqiy tartib insonning ichki e'tiqodiga majburan aralashmasligi kerak. Shuning uchun vijdon erkinligi va qonun oldidagi tenglik bir-birini to'ldiruvchi tamoyillardir. Diniy farqlar o'zaro hurmat, huquqiy tenglik va ijtimoiy hamjihatlik bilan birga mavjud bo'lishi mumkin [5; 29-b.].

Yangi O'zbekiston sharoitida dunyoviylik dinni inkor etish yoki uni ijtimoiy hayotdan chetlashtirish degani emas. U davlat hokimiyatining muayyan din yoki konfessiyaga bog'lanmasligi, davlat qarorlarining Konstitutsiya, qonun va umumjamiyat manfaatlariga asoslanishini anglatadi. 2025-yilgi Konsepsiyada dunyoviylik vijdon va fikrlash erkinligi bilan bog'liq holda talqin etiladi [6; 4-band]. Bunday yondashuvda davlat qaysi e'tiqod to'g'ri yoki noto'g'ri ekanini belgilamaydi, balki diniy va nodiniy qarashlarga ega fuqarolar uchun teng huquqiy sharoit yaratadi.

Dunyoviy jamiyat diniy qadriyatlarning tarixiy, ma'naviy va axloqiy ahamiyatini e'tirof etishi mumkin. O'zbekistonda diniy an'analar oilaviy munosabatlar, saxovat, marosimlar, odob-axloq va ma'naviy tarbiyada muhim o'rin tutadi. Biroq jamiyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha diniy qadriyatlar majburiy huquqiy normaga aylantirilishi shart emas. Shaxs o'z hayotiy va axloqiy tanlovlarini diniy e'tiqodi asosida belgilashi mumkin, davlat qarorlari esa barcha fuqarolarga birdek taalluqli bo'lgani uchun umumiy huquqiy mezonlarga tayanishi lozim. Bunday farqlash diniy qadriyatlarning ahamiyatini kamaytirmaydi; aksincha, ularning majburlash emas, ixtiyoriy e'tiqod va axloqiy namuna orqali namoyon bo'lishiga sharoit yaratadi.

Din va jamiyat munosabatlarida vijdon erkinligi, avvalo, shaxsning konstitutsiyaviy huquqi sifatida namoyon bo'ladi. Inson muayyan dinga e'tiqod qilishi, o'z qarashini o'zgartirishi yoki hech bir dinga e'tiqod qilmasligi mumkin. Bu erkinlik faqat tanlash huquqini emas, tanlov uchun bosim yoki kamsitishga duch kelmaslikni ham nazarda tutadi. Shu bilan birga, shaxs boshqalarning ham xuddi shunday huquqqa ega ekanini tan olishi kerak. PF-68-son Farmonda vijdon erkinligi kafolatlari va konfessiyalararo totuvlikning muhim yo'nalish sifatida qayd etilishi mazkur tamoyilning institutsional ahamiyatini ko'rsatadi [7].

Dunyoviy davlatda davlat va diniy tashkilotlarning ajratilganligi ular o'rtasida umuman aloqa bo'lmasligini anglatmaydi. Muhim masala ularning vakolatlari bir-biriga qo'shilib ketmasligidir. Diniy tashkilot davlat hokimiyati vakolatlarini bajarmaydi, davlat esa diniy aqida yoki e'tiqod mazmunini belgilamaydi. Shu bilan birga, madaniy merosni asrash, xayriya, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat, ijtimoiy ko'mak va konfessiyalararo muloqot kabi yo'nalishlarda qonuniy hamkorlik mumkin. Demak, hamkorlikning maqbulligi uning yaqinlik darajasi bilan emas, balki vakolat va javobgarlik chegaralarining aniqligi bilan belgilanadi.

Hozirgi axborot makonida diniy qarashlarning shakllanishi oila yoki diniy muassasa bilan cheklanmaydi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar diniy ma'lumot olish imkoniyatlarini kengaytirgani holda, ishonchsiz, biryoqlama yoki zararli axborot tarqalishi xavfini ham kuchaytiradi. Shu sababli e'tiqodiy izlanish erkinligi diniy va axborot savodxonligi, tanqidiy fikrlash va ishonchli manbalardan foydalanish madaniyati bilan uyg'un bo'lishi zarur. Erkinlik boshqa insonning huquqi, qadr-qimmati va xavfsizligiga zarar yetkazish huquqini anglatmaydi.

NATIJALAR

Tahlil natijasida Yangi O'zbekistonda din va jamiyat munosabatlarini izohlash uchun to'rtta o'zaro bog'liq tamoyildan iborat konseptual model shakllantirildi. Birinchidan, dunyoviy davlat tamoyili davlatning umumiy qoidalarni

ISSN 3060-5059 (Online)

diniy aqida asosida emas, Konstitutsiya va qonunlar asosida belgilashini anglatadi. Ikkinchidan, vijdon erkinligi har bir insonning e'tiqodini mustaqil tanlash, o'zgartirish yoki hech bir dinga e'tiqod qilmaslik huquqini kafolatlaydi. Uchinchidan, fuqarolik tengligi diniy mansublik yoki e'tiqodsizlik fuqaroning huquq va imkoniyatlariga salbiy ta'sir qilmasligini talab etadi. To'rtinchidan, ijtimoiy muloqot turli diniy va nodiniy qarashlarga ega shaxslarning umumiy ijtimoiy masalalarda hamkorlik qilish imkonini beradi.

Mazkur model din va jamiyat munosabatlarini uch darajada baholash imkonini beradi: normativ-huquqiy daraja, institutsional daraja va kundalik ijtimoiy munosabatlar darajasi. Normativ darajada qonunlar barcha fuqarolarga e'tiqodidan qat'i nazar teng munosabatni kafolatlashi; institutsional darajada diniy tashkilotlar qonunda belgilangan doirada erkin faoliyat yuritishi, biroq davlat vakolatlarini o'z zimmasiga olmasligi; kundalik hayotda esa shaxsning diniy mansubligi yoki e'tiqodsizligi uning qadr-qimmati va qonuniy imkoniyatlariga salbiy ta'sir qilmasligi lozim.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, huquqiy kafolat va ijtimoiy madaniyat bir-birini to'ldiradi. Qonunda tenglik belgilangan bo'lsa-yu, kundalik hayotda kamsitish saqlanib qolsa, vijdon erkinligi to'liq ta'minlanmaydi. Aksincha, o'zaro hurmatning o'zi ham mustahkam huquqiy kafolatlarning o'rnini bosa olmaydi. Shu bois din va jamiyat munosabatlarining barqarorligi qonun, institutlar va kundalik muloqotning uyg'un ishlashiga bog'liq.

XULOSA

Yangi O'zbekiston sharoitida din va jamiyat munosabatlari vijdon erkinligi, dunyoviylik, fuqarolik tengligi va o'zaro hurmat tamoyillari asosida rivojlanmoqda. Din shaxsiy e'tiqod doirasidan tashqari jamiyatning ma'naviy hayoti, axloqiy qadriyatlari, oilaviy tarbiya va ijtimoiy hamjihatlik bilan ham bog'liq. Shu bilan birga, davlatning dunyoviy xarakteri barcha fuqarolarga diniy qarashidan qat'i nazar teng huquqiy munosabatni talab qiladi.

Tadqiqot natijasida taklif etilgan to'rt tamoyilli model dinning ijtimoiy ahamiyatini e'tirof etish bilan umumfuqarolik huquqiy mezonlarining ustuvorligini qarama-qarshi qo'ymaslik imkonini beradi. Vijdon erkinligi shaxsning e'tiqod tanlovini himoya qilsa, fuqarolik tengligi ushbu tanlovning huquq va imkoniyatlarga ta'sir qilmasligini ta'minlaydi; dunyoviylik davlatning xolis huquqiy maqomini belgilaydi, ijtimoiy muloqot esa turli dunyoqarashlar o'rtasidagi hamkorlikning amaliy mexanizmini yaratadi.

Bugungi axborot makonida diniy bag'rikenglikni mustahkamlash huquqiy va diniy savodxonlik, tanqidiy fikrlash, sog'lom muloqot hamda ishonchli axborot manbalaridan foydalanish bilan chambarchas bog'liq. Davlat, diniy tashkilotlar, ta'lim muassasalari, mahalla va fuqarolik jamiyati institutlari o'z vakolatlarini hurmat qilgan holda hamkorlik qilgandagina vijdon erkinligi, diniy bag'rikenglik va fuqarolik tengligi amalda barqaror namoyon bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме // Вопросы философии. – 1997. – № 11. – С. 46–54.
2. Косиченко А. Г. Религия: сущность и актуальные проблемы. – Алматы: ИФПР КН МОН РК, 2012. – С. 24–28.
3. Husniddinov Z. Diniy bag'rikenglik va jamiyat taraqqiyoti. – 2005. – B. 29.
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – 2023. – 1-, 35-moddalar. – URL: https://lex.uz/docs/-6445145.
5. O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi O'RQ-699-son Qonuni. – 2021. – URL: https://lex.uz/docs/-5491534.
6. O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning vijdon erkinligini ta'minlash va diniy sohadagi davlat siyosati konsepsiyasi. – 2025. – 4-band. – URL: https://lex.uz/docs/-7404923.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-68-son Farmoni. – 2025. – URL: https://lex.uz/uz/docs/-8167799.